

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Евгения Троева (ИЕФЕМ-БАН),

член на на научно жури в процедура по публична защита на дисертационния труд на докторант Мохаммад Фокара, докторант в ЮЗУ „Неофит Рилски”,

на тема „Traditions and Practices Around the Tombs of the Just from the Point of View of Judaism and Islam“,

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

в професионално направление 2.1. Филология,

научна специалност „Фолклористика и етнология“

Дисертацията на Мохаммад Фокара е посветена на практики, които се извършват на гробници на праведници от гледна точка на юдаизма и исляма. Темата попада в обширното поле на антропологията на религията и религиозността, като основната цел на изследването е да се направи сравнение между поклоннически практики на мюсюлмани и на юдеи, както и да се проучат свети места, които привличат поклонници от различни религии и са своеобразни центрове за религиозно взаимодействие.

Дисертационният труд е структуриран в увод, три глави, заключение, библиография, приложения и обхваща 177 стр. В текста М. Фокара използва разнообразни източници по темата (изследвания, нормативни документи, архивни данни, религиозни текстове), като представя и лично събран теренен материал за извършваните при гробниците практики, както и за отношението към посещаването на свети места от представители на други

религиозни общности. Докторантът е провел наблюдения и анкети с поклонници, които посещават гробници на праведници в Израел, свързани с юдаизма (гробниците на равин Шимон Бар-Юхай, на Баба Сали и на равин Меир Баал Ханес) и с исляма (гробниците на пророк Самуил, на Шехаб Ел-Дин, на Рахил).

В увода на труда М. Фокара разглежда мястото на религията и на поклонничеството в съвременния свят и осмислянето им в парадигмите на (де)секуларизацията, модернизацията, глобализацията, религиозната (не)толерантност. В първа глава „Гробът като свещено място“ авторът представя концепциите за святост и видовете свети места според юдаизма и исляма, както и мотивите за поклонничествата. Коментират се представите за праведност, развитието на култ към гробни места на праведници, разликите в нормативната и в практикуваната религия, прояви на хетеродоксия.

Втора глава представя ритуалите, извършвани на гробове на праведници в еврейската и в мюсюлманската традиция. Авторът коментира поклонничеството до свети места, както и различни тълкувания на тази традиция в двете религиозни системи и според различни техни течения. Извършваните ритуали са разгледани в исторически аспект, като е отбелязан процесът на религиозна конверсия на някои от почитаните гробове (от мюсюлмански в еврейски места на култ), както и ролята на еврейската диаспора за поклонничествата в Израел. Докторантът открива голямо сходство на практиките, изпълнявани при гробниците от мюсюлмани и юдеи. Приносно е сравнението между обредността на евреи и мюсюлмани, при което М. Фокара установява някои разлики в поклонничеството – при мюсюлманите има седемстепенна йерархия на сакралните персонажи, докато в юдаизма няма такава; при юдеите липсва и идеята за потомци на сакралните персонажи; при мюсюлманите понякога

има няколко гробници на един и същи праведник, при юдеите това е непознато; характерната за мюсюлманските вярвания група на светци воители не е налична в религиозните вярвания на евреите. М. Фокара акцентира на обстоятелството, че в исторически план мюсюлманите почитат гробниците на еврейските праведници, както и на факта, че политическият контекст в Израел благоприятства поклонничеството до еврейски свети места, но води до западане на част от мюсюлманските такива.

Трета глава е посветена на съвременното поклонничество до гробници на праведници в Израел според данни от проведеното от докторанта изследване, които са представени и в табличен вид. Проучването показва, че мюсюлманите по-често посещават гробниците сами, докато евреите са по-склонни към семейни и групови поклонения. Установява се също така, че мюсюлманите обикновено посещават гробница един път в годината, докато юдеите извършват поклонничества до повече свети места. Общи при двете общности са използването на гробницата за място на единение, за срещи с приятели, за използването на гроба на покойния праведник като посредник между вярващите и Бог. Като разлики са установени по-честото при мюсюлманите преспиване до гроба, останяване на писмени желаня, носене на храна и участие в масови церемонии по изцеление. Евреите от своя страна изпълняват при гробницата първо постригване на косата, получават благословия, снабдяват се с амулети, с портрети на равини. Докторантът установява, че поклонниците и от двете деноминации си дават сметка за сходните вярвания и практики.

В Заключението М. Фокара обобщава резултатите от изследването си, като систематизира и основните разлики в поклонническите практики на мюсюлманите и на евреите. Фактът, че евреите по-често от мюсюлманите

посещават гробници на праведници, се обяснява с подема на поклонничеството в Израел в последните десетилетия, както и с по-доброто финансово състояние на евреите в страната. Авторът прави извода, че въпреки някои различия, има голямо сходство в религиозните практики, извършвани при гробниците на праведници от мюсюлмани и юдеи, като особено това важи за „източните евреи“. Докторантът коментира развитието на източния юдаизъм в контекста на мюсюлманска политическа доминация и наличието на редица допирни точки и взаимодействия между юдаизма и исляма. Основната социална функция на поклонничеството и при двете деноминации е да поддържа чувството за общност и принадлежност.

Бих предложила на докторанта да премести конкретни примери за поклоннически практики от заключението във втора глава. Може да се преосмисли и разглеждането на поклонничеството в дихотомията институционализирана – популярна религия, доколкото тези понятия концептуализират различни, но не противоположни режими на религиозна изява. Продължаването на изследването по темата в бъдеще с прилагане на качествени методи (интервюта с респонденти) би дало по-богата и нюансирана картина на поклонническите нагласи и практики.

Представеното дисертационно изследване допринася за по-доброто разбиране на поклонничеството, явление с дълга история и утвърдени позиции и в съвременната епоха. Принос на монографията е сравнителното разглеждане на поклоннически практики на хора от различни деноминации на територията на Израел, където сакралните пространства на различни религии често съвпадат, което създава условия както за споделяне на дадено култово място, така и за оспорване на принадлежността му. Ценни са събраните теренни материали за поклоннически практики и откритите специфики в изпълняваните от евреи и мюсюлмани ритуали. Диахронното

представяне на поклонничеството дава идея както за приемствеността, така и за трансформацията във функционирането на светите места.

Представените материали в процедурата за публична защита на дисертацията на тема „Traditions and Practices Around the Tombs of the Just from the Point of View of Judaism and Islam“ отговарят на изискванията на ЗРАСРБ и правилниците за неговото приложение. Изложеното в становището ми дава основание да подкрепя присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Мохаммад Фокара.

28 август 2022 г.

София

доц. д-р Евгения Троева

OPINION

by Assoc. Prof. Dr. Evgenia Troeva (IEFSEM-BAS),

member of the scientific jury in the procedure for public defense of the dissertation work of Mohammad Foqara, PhD student at the Neophyt Rilski University,

on 'Traditions and Practices Around the Tombs of the Just from the Point of View of Judaism and Islam',

for the acquisition award of the educational and scientific degree 'Doctor'

in the professional area 2.1. Philology,

scientific specialty 'Folklore and Ethnology'

Mohammad Foqara's dissertation is devoted to practices that take place at the tombs of the Just from the perspective of Judaism and Islam. The topic falls within the broad field of anthropology of religion and religiosity, the main purpose of the research being to compare the pilgrimage practices of Muslims and Jews, as well as to study holy places that attract pilgrims from different religions and are a kind of centers of religious interaction.

The dissertation work is structured in an introduction, three chapters, conclusion, bibliography, appendices and covers 177 pages. In the text, M. Foqara uses a variety of sources on the topic (scientific research, normative documents, archival data, religious texts), presenting also personally collected field material about the practices carried out at the tombs, as well as about the attitude towards visiting holy places by representatives of other religious communities. The PhD student conducted observations and surveys with pilgrims visiting tombs of the Just in Israel, associated with Judaism (tombs of Rabbi

Shimon Bar-Yochai, Baba Sali, Meir Baal HaNes) and Islam (tombs of Shmuel the Prophet, Shehab El-Din, Rachel).

In the introduction to the work, M. Foqara examines the place of religion and pilgrimage in the contemporary world and their interpretation in the paradigms of (de)secularization, modernization, globalization, religious (in)tolerance. In the first chapter, *The Tomb as a Sacred Place*, the author presents the concepts of holiness and the types of holy places according to Judaism and Islam, as well as the motivations for the pilgrimages. Here the author discusses concepts of justness, the development of the cult to the burial place of the Just, differences between normative vs practiced religion, manifestations of heterodoxy.

The second chapter presents rituals performed at the graves of the Just in the Jewish and Muslim traditions. The author comments on the pilgrimage to holy places, as well as on different interpretations of this tradition in the two religious systems and according to their different sets. The rituals performed are examined in a historical aspect, noting the process of religious conversion of some of the revered graves (from Muslim to Jewish places of worship), as well as the role of the Jewish diaspora in pilgrimages to Israel.

The PhD student found a great similarity in the practices performed at the tombs by Muslims and Jews. The comparison between the rites of Jews and Muslims is contributory, M. Foqara found some differences in pilgrimages – according Muslims there was a seven-level hierarchy of sacred characters, while in Judaism there is none; Jews don't have an idea about descendants of sacred personages; Muslims have sometimes several tombs of the same Just, among the Jews such notion is unknown; the group of warrior saints characteristic of Muslim beliefs is not present in Jewish ones. M. Foqara emphasized the fact that historically Muslims venerate the tombs of Jewish saints, as well as the fact that

the political context in Israel favors pilgrimages to Jewish holy places, but leads to the decline of some of the Muslim ones.

The third chapter is devoted to contemporary pilgrimage to the tombs of the Just in Israel according to data from the research conducted by the PhD student, presented also in tabular form. The survey shows that Muslims are more likely to visit the tombs alone, while Jews are more inclined to family and group pilgrimages. Muslims usually visit a tomb once a year, while Jews make pilgrimages to more holy places. Common to both communities are the use of the tomb as a place for unification, for meetings with friends, the use of the grave of the Just as an intermediary between the faithful and the God. The differences were more frequent among Muslims sleeping by the tomb, leaving written wishes, bringing food and participating in mass healing ceremonies. The Jews, for their part, perform the first haircut at the tomb, receive a blessing, acquire amulets, portraits of rabbis. M. Foqara found that worshipers from both denominations realize the similarities of their beliefs and practices.

In the Conclusion, M. Foqara summarizes the results of his research, systematizing the main differences in the pilgrimage practices of Muslims and Jews. The fact that Jews more often than Muslims visit tombs of the Just is explained by the rise of pilgrimage in Israel in recent decades, as well as by the better financial situation of Jews in the country. The author concludes that, despite some differences, there is a great similarity in the religious practices performed at the tombs of the Just by Muslims and Jews, especially the 'Eastern Jews'. The PhD student comments on the development of Eastern Judaism in the context of Muslim political dominance and the existence of a number of points of contact and interactions between Judaism and Islam. The primary social function of pilgrimage in both denominations is to maintain a sense of community and belonging.

I would suggest to the PhD student to move the examples of pilgrimage practices from the conclusion to the second chapter. Consideration of pilgrimage in the institutionalized–popular religion dichotomy may also be reconsidered as these concepts conceptualize different, but not opposite, modes of religious expression. Continuing research on the topic in the future with the application of qualitative methods (interviews with respondents) would provide a richer and more nuanced picture of pilgrim attitudes and practices.

The presented dissertation contributes to a better understanding of pilgrimage, a phenomenon with a long history and established positions in the contemporary era. The contribution of the monograph is the comparative examination of pilgrimage practices of people of different denominations in the territory of Israel, where the sacred spaces of different religions often coincide, which creates conditions both for sharing a cultic place and for contesting its belonging. The collected field materials on pilgrimage practices and the highlighted specifics in the rituals performed by Jews and Muslims are valuable. The diachronic representation of pilgrimage gives the idea both about continuity and transformation in the functioning of holy places.

The materials presented in the procedure for the public defense of the dissertation on the topic ‚Traditions and Practices Around the Tombs of the Just from the Point of View of Judaism and Islam‘ meet the requirements of the Law and the regulations for its application. What is set out in the opinion gives me reason to support the awarding of the educational and scientific degree ‚Doctor‘ to Mohammad Foqara.

August 28, 2022

Sofia

Assoc. Prof. Dr. Evgenia Troeva

